

Study of the Impact of Social Capital Indicators on Ethnic Identity Affiliations in Iran

Taha Ashayeri*, Elham Abbasi** and Paria Ganjifar***

Research Article	Receive Date: 2024.01.17	Accept Date: 2024.08.21	Online Publication Date: 2024.08.27	Page: 317-348
------------------	-----------------------------	----------------------------	--	---------------

Social capital, a key conceptual tool in the modern era for management, governance sustainability, political order, and national security in political systems, including multi-ethnic and multicultural ones, refers to collective cohesion, social support, and mutual trust and confidence. In such societies, social capital leads to the emergence of in-group and out-group identities. Iran, with its culturally diverse and ethnically varied structure, has its cultural identity tied to ethnic affiliations in the contemporary world. The primary goal of this study is to examine the impact of social capital indicators on ethnic identity affiliations through empirical review and meta-analysis for the period 2005–2024. From a population of 39 scientific documents in Iranian sources, 22 were selected for final analysis and evaluation using purposive non-probabilistic sampling. The software used was CMA2, with Cohen's d and Fisher's F statistical tests. The results indicate a significant impact of social capital on ethnic identity affiliation in Iran's provinces, with an effect size of 44%. In-group social capital (social cohesion, ethnic social affiliation, and social support) increases ethnic identity affiliation, while out-group social capital (social participation, generalized social trust, and religious affiliation) reduces it. Given Iran's ethnic and cultural diversity, social capital plays a constructive and fundamental role in strengthening ethnic identity and affiliation, enhancing inter-ethnic interaction and cohesion.

Keywords: *Social Capital Structure; Political Governance; Ethnic Identity; Religious Affiliation*

* Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Mohagheh Ardabili, Ardabil, Iran (Corresponding Author); Email: t.ashayeri@uma.ac.ir

** Assistant Professor, Department of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran; Email: elham@pnu.ac.ir

*** Bachelor's Degree in Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Mohagheh Ardabili, Ardabil, Iran; Email: pariagnjifar415@gmail.com

Majlis and Rahbord, Volume 32, No. 123, Fall 2025

How to cite this article: Ashayeri T., E. Abbasi and P. Ganjifar (2025). "Study of the Impact of Social Capital Indicators on Ethnic Identity Affiliations in Iran", *Majlis and Rahbord*, 32(123), p. 317-348.

doi:10.22034/MR.2024.16446.5730

مطالعه تأثیر شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر تعلقات هویتی قومی در ایران

طاها عشایری*، الهام عباسی** و پریا گنجی‌فر***

نوع مقاله: پژوهشی	تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۷	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۳۱	تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۰۶	شماره صفحه: ۳۱۷-۳۴۸
----------------------	--------------------------	-------------------------	--------------------------	------------------------

سرمایه اجتماعی، ابزار مفهومی مهم قرن جدید برای مدیریت، پایداری حکمرانی، خلق نظم سیاسی و امنیت ملی در نظام‌های سیاسی از جمله چند قومی-فرهنگی بوده و به معنای چسبندگی جمعی، حمایت اجتماعی، اطمینان و اعتماد جمعی نسبت به یکدیگر است. سرمایه اجتماعی در این جوامع به ظهور هویت درون‌گروهی و برون‌گروهی منجر می‌شود. ایران؛ جامعه‌ای با ساختار فرهنگی و تنوع قومی است؛ به طوری که هویت و شناسنامه فرهنگی ایران به تعلق و هویت قومی در جهان معاصر گره خورده است. هدف اصلی پژوهش، مطالعه تأثیر شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر تعلقات هویت قومی به روش مرور تجربی و فراتحلیل در بازه زمانی ۱۳۸۴ الی ۱۴۰۳ است. با جستجو در منابع علمی ایرانی؛ از جامعه آماری ۳۹ اسناد علمی، به روش عمدی-غیراحتمالی ۲۲ سند برای تحلیل و ارزیابی نهایی انتخاب شد. نرم‌افزار مورد استفاده *cma2* و آزمون آماری *d* کوهن و *f* فیشراست. نتایج کلی پژوهش نشانگر تأثیر معناداری شاخص سرمایه اجتماعی بر تعلق به هویت قومی در استان‌های کشور بوده و مقدار این اثر ۴۴ درصد است. در نهایت سرمایه اجتماعی درون‌گروهی (همبستگی اجتماعی؛ تعلق اجتماعی قومی و حمایت اجتماعی) به افزایش تعلق به هویت قومی و سرمایه اجتماعی برون‌گروهی (مشارکت اجتماعی؛ اعتماد اجتماعی تعمیم‌یافته و تعلق دینی) به کاهش تعلق به هویت قومی منجر شده است. با توجه به ساختار قومی و تنوع فرهنگی جامعه ایرانی؛ همچنان سرمایه اجتماعی؛ نقش سازنده و اساسی در تقویت هویت و تعلق قومی داشته و با افزایش آن؛ تعامل و انسجام میان قومی شدت بیشتری می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: ساختار سرمایه اجتماعی؛ حکمرانی سیاسی؛ هویت قومی؛ تعلق دینی

* دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول)؛

Email: t.ashayeri@uma.ac.ir

Email: elham@pnu.ac.ir

** استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران؛

*** کارشناسی رشته جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران؛

Email: pariagnjifar415@gmail.com

فصلنامه مجلس و راهبرد، سال سی‌دوم، شماره یکصد و بیست‌وسوم، پاییز ۱۴۰۴

روش استناد به این مقاله: عشایری، طاها، الهام عباسی و پریا گنجی‌فر (۱۴۰۴). «مطالعه تأثیر شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر تعلقات

هویتی قومی در ایران»، مجلس و راهبرد، ۳۲(۱۲۳)، ص. ۳۱۷-۳۴۸.

doi: 10.22034/MR.2024.16446.5730

مقدمه و طرح مسئله

قوم‌گرایی، به‌مثابه نگرش و رفتاری تبعیض‌آمیز بر عملکرد افراد طی تعاملات بین‌فرهنگی و در کشورهای چند قومیتی عمل می‌کند (علیزاده‌اقدم و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۷) و این امر تحت تأثیر سرمایه اجتماعی^۱ است. ناهمگونی فرهنگی، ویژگی لاینفک سرزمین ایران به‌لحاظ تاریخی بوده و به‌تناسب ساختار جغرافیایی، اقوام باورهای فرهنگی مختص خود را دارند (عشایری و جهان‌پرور، ۱۴۰۰: ۴۰۷). در این میان، ایران رنگین‌مانی از اقوام و مذاهب را در خود جای داده که هزاران سال تاریخ و فرهنگ این کشور را شکل می‌دهد (مسعودنیا، مهربابی و کیانی، ۱۳۹۳: ۱۶۶). هویت قومی احساس تعلق فرد به یک گروه قومی است که میراث فرهنگی، ارزش‌ها و منش‌های خاص خود را دارند (قبادی، ۱۴۰۲: ۱۱۸). اقتصاددان معروف لوری،^۲ مفهوم سرمایه اجتماعی را در دهه ۱۹۷۰ کشف کرد و بعد از ایشان؛ نویسندگان، متفکران و فیلسوفانی از جمله زیمل، دورکیم و وبر،^۳ به ریشه، منشأ و کارکردهای چندگانه سرمایه اجتماعی به‌لحاظ جامعه‌شناختی پرداختند (Westlund and Adam, 2010: 71; Portes, 2000: 12).

دورکیم، سرمایه اجتماعی را مختص جامعه مکانیکی می‌داند که هویت قومی شدیدی دارد. در این ساختار اجتماعی، بافت قبیله‌ای، هنجارهای سنتی، مشارکت درون‌گروهی، اعتماد بنیادین نسلی-نیاکان و تعلق عمیق به سرزمین، خاک و خون؛ از چندپارگی، انفکاک و تمایز ممانعت می‌کند. ابن‌خلدون^۴ این شرایط را با مفهوم عصبیت اجتماعی تبیین و تشریح کرده است. عصبیت^۵ حاصل سرمایه اجتماعی

---

1. Social Capital

2. Louri

3. Georg Simmel, Émile Durkheim and Max Weber

4. Abd al-Rahman Ibn Khaldun

5. Asabiyyah

است که گروه‌های قومی-نژادی در اثر هم‌جواری سرزمینی، خون، خاک و ازدواج درون‌گروهی به آن دست می‌یابند که دفاع مشترک را خلق می‌کند. پیر بوردیو^۱ سرمایه را از بعدی عمیق، غنی و جنبه‌های وسیع بررسی کرده و بین سه بعد سرمایه اجتماعی، اقتصادی و اجتماعی، ارتباطی چندجانبه برقرار کرده است. علاوه بر آن، کلمن (۱۹۸۸) از نخستین متفکرانی است که بحث‌های نظری جامعه‌شناسی در محور سرمایه اجتماعی را شروع کرده. علاوه بر آن پاتنام در تحلیل و تبیین سرمایه اجتماعی، مباحث برجسته و نوینی را داشته (Putnam, 1993: 100) و آن را در خلق شبکه‌ها، تعامل و انسجام اجتماعی مهم دانسته است.

درباره مسائل قومی؛ سرمایه اجتماعی به دو بعد درون‌گروهی و برون‌گروهی تقسیم می‌شود. سرمایه اجتماعی درون‌گروهی بر روابط عمودی، اعتماد سنتی، شبکه سلسله‌مراتبی و سرمایه اجتماعی برون‌گروهی به تعامل فراقومی، هویت جمعی و اعتماد تعمیم‌یافته اشاره دارد. در کل؛ مهم‌ترین مفاهیم مرکزی سرمایه اجتماعی، نهادینه شدن اعتماد، شبکه و تعامل متقابل در اجتماع قومی است. این سرمایه‌ها به‌عنوان ذخایر اجتماعی، امکان دستیابی به سود متقابل مانند درآمد، اشتغال، رشد اقتصادی بالا، سطح تحصیلات، سلامت اجتماعی بهتر، منازعه و خشونت کمتر و رفتارهای اخلاقی (Husen, Tim and Khalid, 2017: 10; Widmalm, 2005: 15) را ممکن می‌سازد.

بحث‌های مربوط به سرمایه اجتماعی و هویت قومی، در سطح محلی و بین‌المللی، مورد توجه سیاست‌های اجتماعی قرار گرفته است. محققان و سیاستمداران با رویکردهای مختلف روی ارتباط میان سرمایه اجتماعی و قومیت تأکید کردند. این همان شبکه‌های جمعی است که از سهم شدن افراد و گروه در ارزش‌های عمومی حاصل می‌شود. در این مسئله، هدف اصلی پرداختن به تجارب گروه‌های

1. Pierre Bourdieu

اقلیت قومی است. سرمایه اجتماعی، روی هویت قومی تأثیر داشته و باعث می‌شود که آنها بر روابط درون‌گروهی، تقویت الگوهای قومی و فرهنگی خود بیشتر تأکید کنند (Reynolds, 2005: 31).

به‌رغم اهمیت مسئله قومی در ایران؛ توجه به وضعیت سرمایه اجتماعی امری حیاتی است. ایران کشوری است که در آن اقوام گوناگون زندگی می‌کنند. یک قرن از تشکیل دولت ملی مدرن می‌گذرد، اما همچنان انواع گویش‌ها و لهجه‌های محلی در سراسر این سرزمین به حیات خود ادامه می‌دهند و به‌دلیل زندگی اقوامی چون فارس، ترک، لر، بلوچ، ترکمن و اعراب در جوار یکدیگر و در چارچوب جغرافیایی سیاسی واحد، به جامعه چند قومی معروف گشته است. در این جامعه چند قومی، هویت قومی از مهم‌ترین هویت‌های جمعی است که سبب شناسایی و تمایز افراد از یکدیگر می‌شود. برجسته شدن هویت قومی و برتری یافتن آن بر هویت ملی، همواره دغدغه‌های مرتبط با انسجام اجتماعی ملی، امنیت ملی، حکمرانی سیاسی و آینده سرزمینی ایران بوده است. جامعه ایران، از هویت چندگانه اقوامی ساخته شده است که زمینه‌های تاریخی، مشاهیر اجتماعی، سنن و آداب‌ورسوم دینی-فرهنگی، حوادث یکسان روزگار، آنها را نسبت به هویت و امنیت ملی متعهدتر، حساس‌تر و با تدبیر و هوشیارتر کرده است. مهم‌ترین پل ارتباطی بین اقوام ایرانی و هویت آنها؛ سطحی از سرمایه اجتماعی است که مانع از تفرق، تنش، خشونت و منازعه بین قومی می‌شود. بر این اساس هدف، پرسش و فرضیه‌ها عبارتند از:

هدف اصلی: هدف اصلی پژوهش مطالعه تأثیر شاخص‌های سرمایه اجتماعی

بر تعلقات هویت قومی است.

پرسش اصلی: آیا بین سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن با تعلقات هویت قومی

رابطه معناداری وجود دارد؟

فرضیه اصلی: به نظر می‌رسد بین سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن با تعلقات هویت قومی رابطه معناداری وجود دارد.

۱. مبانی نظری

مبانی نظری شامل سه بخش مهم مفاهیم اصلی، پیشینه تجربی داخلی و چارچوب نظری است که در ادامه به آنها اشاره شده است.

۱-۱. مفاهیم اساسی

در این قسمت به تعریف مفاهیم اساسی از جمله سرمایه اجتماعی، هویت قومی و مؤلفه‌های آن اشاره شده است.

سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی در جامعه برای حمایت جمعی، رفاه اجتماعی، انسجام اجتماعی و تعهدات متقابل در رسیدن به هدف جمعی، حیاتی بوده (Portes and Landolt, 1996) و شامل حمایت‌های اجتماعی است که از تعامل مستقیم افراد گروهی قومی به دست می‌آید. پیامدهای آن دسترسی به منابع اجتماعی، اقتصادی و سیاسی سهولت در حل نیازها، کاهش خطرات اجتماعی و حفظ ارزش‌ها و هنجارهای جمعی است. مهم‌ترین مفهوم سرمایه اجتماعی، هنجارهای اجتماعی است که در بستر آن اعتماد، مشارکت، انسجام، حمایت و تعلق اجتماعی؛ توسعه و تحقق می‌یابد. این شاخص چندین مؤلفه اصلی دارد:

همبستگی اجتماعی: همبستگی اجتماعی، وحدت، سلامت و یکپارچگی گروه را تعیین می‌کند. این همبستگی عنصر اصلی تداوم حیات اجتماعی بوده و بر اخلاقیات مشترک مبتنی است (امیری شیراز، عباسی و رحمانی، ۱۴۰۰: ۱۸). تلاش برای بقا، انسجام اجتماعی، حفظ هویت قومی و صیانت از آن، باعث تعلق اجتماعی قومی و

وفاداری بیشتر اعضای آن در برابر گروه غیر خودی می‌شود. همکاری گسترده گروه قومی، در جایی بیشتر است که شدت انسجام و همبستگی میان قومی بالاست، در این حالت مرزهای قومی از طریق سرمایه اجتماعی حفظ شده و عصبیت اجتماعی قومی مانع از همجوشی فرهنگی و تعامل میان فرهنگی می‌شود.

حمایت اجتماعی: حمایت به وجود پشتیبانی، دفاع و تأمین نیازهای عاطفی -

اجتماعی ناشی از سرمایه اجتماعی اشاره دارد که در اثر تماس و ارتباط بین گروهی در دایره اجتماعی نزدیکان مانند خانواده، دوستان نزدیک و اعضای صمیمی شکل می‌گیرد (Vaughan and Crossley: 2014: 5).

مشارکت اجتماعی: مشارکت اجتماعی به همکاری داوطلبانه گروه‌های قومی

در امور مدنی اشاره داشته (خوش‌فر و میرزاخانی، ۱۳۹۵: ۵) و درباره همکاری متقابلی است که هدف‌های مشترک جمعی را در قالب هنجارها، شبکه و اعتماد چندجانبه؛ پیگیری کرده و اجازه می‌دهد مردم با همدیگر از مسیرهایی که برای خلق چیزهای خوب اجتماعی، ممکن است، مشتاقانه به صورت جمعی تعامل کنند. این عمل با عنصر یاریگری، تعاون و همیاری اجتماعی بالا نمایان می‌شود (Brehm and Rahn, 1997: 60).

اعتماد اجتماعی تعمیم یافته: اعتماد ابعاد مختلفی از جمله اعتماد به صداقت

و درستی، پایبندی بر اصول اخلاقی، اعتماد به کارایی، کارآمدی و توانایی اجرای وظایف محوله و ترجیح منافع جمعی بر منافع فردی است. اعتماد از دو منبع یعنی هنجارهای معامله متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی برمی‌خیزد که همکاری متقابل را تسهیل می‌کند (امیری شیراز، عباسی و رحمانی، ۱۴۰۰: ۱۸). این اعتماد تعمیم یافته به توسعه و انتشار اعتماد از سطحی محدود، قومی و درون گروهی به اجتماع خارج از دایره و فضای خصوصی قومی و شبکه‌های میان گروهی قومی اطلاق

می‌شود که نقش مهمی در خلق تعلق‌های جمعی داشته و منافع جمعی-کلان و اکتسابی را بر منافع فردی-خرد، قومی، انتسابی و خویشاوندسالاری ترجیح می‌دهد.

تعلق اجتماعی قومی: تعلق اجتماعی، مجموعه عواطفی است که در جریان شکل‌گیری شخصیت فرد از سوی جامعه و عناصر جامعه‌پذیرکننده، شکل می‌گیرد و نشانه حس دلبستگی، وابستگی، وفاداری و تعلق خاطر فرد به آن هویت بوده و باعث همبستگی، انسجام و گردهمایی می‌شود و فرد خود را بخش جدایی‌ناپذیر از آن جمع می‌داند (بیدل و محمودزاده، ۱۳۹۱: ۴۸).

تعلق دینی: دین مجموعه‌ای از قواعد، اصول، معیارها و مناسک الهی است که انسان برای رسیدن به فضایل اخلاقی آن را انجام می‌دهد. تعلق دینی به وابستگی فرد به آرمان، اندیشه و باورهای دینی اشاره دارد که به خلق هویت دینی منجر شده و از گرایش به مسائل قومی ممانعت کرده و هویت‌های کلان و جمعی را بر مسائل فردی-شخصی در اولویت قرار می‌دهد.

هویت قومی: هویت پاسخ فرد به چیستی و کیستی است. هویت قومی را بر بنیاد شناسه فرهنگی از جمله زبان، مذهب، آداب‌ورسوم و پیشینه تاریخی تعریف می‌کنند که افراد با تمام یا برخی جنبه‌های هویتی یک گروه پیوند می‌یابند (جعفرزاده و حیدری، ۱۳۹۶: ۶۹). منظور از هویت قومی، میزان آگاهی، وفاداری و گرایش افراد به نمادهای قومی چون زبان، مذهب، آداب و مناسک و مفاخر فرهنگی است (مسعودنیا، مهرابی و کیانی، ۱۳۹۳: ۴۴). هویت قومی، امری تاریخی-زیستی است که فرد آن را با کهن‌الگوهای جمعی از نیاکان فرهنگی خود به ارث می‌برد. تداوم هویت قومی با خود تعلق اجتماعی، آرامش، احساس امنیت و امکان زیستن را در جامعه به وجود می‌آورد. به طوری که از احساس آنومی، بیگانگی اجتماعی و بحران‌های روانی جلوگیری می‌کند، بر این اساس دستاوردهای قومی و حفظ آن در راستای تحکیم با امنیت

عمومی و ملی جامعه؛ امری الزامی و ضروری برای تمامی فرهنگ‌ها، از جمله جوامع چندفرهنگی و دارای ساختار قومی است.

۲. پیشینه تجربی پژوهش

سرمایه اجتماعی نقش مهم و عمده‌ای در هویت قومی ایران داشته است. مطالعاتی از جمله الگوسازی ساختاری عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی تأثیرگذار بر هم‌گرایی بین‌قومی در شهر اهواز (باقری، نواح و شجاعی برجویی، ۱۴۰۱)؛ بررسی جامعه‌شناختی نقش عوامل سیاسی و اجتماعی (طرح‌واره‌های قومیتی) مؤثر بر ایجاد هم‌گرایی قومی در میان گروه‌های قومی ساکن شهر اهواز (صفایی، بهیان و جهان‌بخش، ۱۴۰۰)؛ بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی، سرمایه اجتماعی و احساس محرومیت نسبی بر هویت قومی (باده‌دوست، ۱۴۰۰)؛ بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر هویت قومی کارکنان وظیفه در ایران (جهان‌فر، طالب‌پور و معدنی، ۱۴۰۰)؛ بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با میزان هویت جمعی (هزارجریبی و لهراسبی، ۱۳۹۰) همبستگی اجتماعی در گروه‌های قومی: مطالعه موردی استان گلستان (ملکی، ۱۳۸۶)؛ بررسی عوامل داخلی مؤثر بر هویت قومی و هویت ملی در میان اعراب شهرستان اهواز (لهسایی‌زاده، مقدس و تقوی‌نسب، ۱۳۸۸) و نقش سرمایه اجتماعی در روابط بین‌قومی و هویت ملی (رضایی و احمدلو، ۱۳۸۴) تأثیر سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن بر هویت قومی را با روش و رویکرد استقرایی-پیمایشی تبیین و تحلیل کرده‌اند. در این باره ۲۲ سند علمی صورت گرفته که به‌طور خلاصه مهم‌ترین اسناد پیمایشی مرتبط با فراتحلیل کمی (پیمایشی بودن، استفاده از ابزار پرسشنامه، وجود حجم نمونه و جامعه آماری، ضریب همبستگی معنادار و روایی و پایایی) در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

نویسنده (سال)	قومیت	استان	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	رشته نویسنده	مقدار ضریب همبستگی	گروه مورد بررسی	نوع مقاله
باقری، نواح و شجاعی‌برجویی (۱۴۰۱)	عرب	خوزستان	۳۸۴	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	جامعه‌شناسی	۰/۱۸۵	شهروندان	مقاله پژوهشی
صفایی، بهیان و جهان‌بخش (۱۴۰۰)	عرب	خوزستان	۳۸۴	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	جامعه‌شناسی	۰/۳۳۳	شهروندان	مقاله پژوهشی
باده‌دوست (۱۴۰۰)	کرد	اسلام‌آباد غرب	۳۹۰	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	جامعه‌شناسی	۰/۵۰۵	شهروندان	رساله ارشد
جهان‌فر، طالب‌پور و معدنی (۱۴۰۰)	کلی	سراسر کشور	۳۰۰	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	جامعه‌شناسی	۰/۴۲۰	کارکنان و وظیفه	مقاله پژوهشی
سلطانی (۱۳۹۹)	عرب	اهواز	۳۵۰	خوشه‌ای	علوم اجتماعی	۰/۴۳۶	همه افراد قوم عرب شهر اهواز	رساله ارشد
موسوی (۱۳۹۹)	فارس و عرب	کل کشور	۳۸۴	تصادفی	علوم اجتماعی	۰/۵۲۶	مردم فارس و عرب	رساله ارشد
باصری، عباسیان و کریمی (۱۳۹۶)	کرد	آذربایجان غربی	۱۰۰	تصادفی	مدیریت بحران	۰/۶۱۸	خبرگان دانشگاهی و اداری	مقاله پژوهشی
مریدیان پیردوستی و اعظم‌آزاده (۱۳۹۶)	لر	لرستان	۳۳۶	چندمرحله‌ای	علوم اجتماعی	۰/۲۳۹	شهروندان ۱۸ سال و به بالا	رساله ارشد
نامداری (۱۳۹۶)	لر	نورآباد	۳۸۴	تصادفی ساده	علوم اجتماعی	۰/۴۵۱	سنین ۲۰_۶۰ سال ساکن شهر نورآباد	مقاله کنفرانسی
شیانی و احمدپور (۱۳۹۶)	مازنی	رشت	۳۸۱	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	علوم اجتماعی	۰/۳۳۴	شهروندان شهر رشت	مقاله پژوهشی
علیزاده اقدام (۱۳۹۳)	ترک	تبریز	۳۷۶	طبقه‌ای متناسب با حجم و تصادفی ساده	علوم اجتماعی	۰/۴۵۱	دانشجویان دانشگاه تبریز	مقاله پژوهشی
سرور، موسوی و باقری کشکولی (۱۳۹۳)	ترک و کرد	ارومیه	۳۷۵	تصادفی	جغرافیای سیاسی	۰/۶۳۰	۳۷۵ نفر از ساکنان شهر ارومیه	مقاله پژوهشی
اسکندری (۱۳۹۲)	فارس	ارسنجان	۴۰۰	تصادفی	علوم اجتماعی	۰/۳۶۶	شهروندان	رساله ارشد

نویسنده (سال)	قومیت	استان	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	رشته نویسنده	مقدار ضریب همبستگی	گروه مورد بررسی	نوع مقاله
جعفری (۱۳۹۲)	فارس	گلستان	۳۸۳	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	علوم اجتماعی	۰/۲۲۱	ترکمن‌های استان گلستان	رساله ارشد
محمدی (۱۳۹۱)	کرد	کردستان و سنندج	۳۸۰	طبقه‌بندی تصادفی	جامعه‌شناسی	۰/۴۵	دانشجویان دانشگاه کردستان	رساله ارشد
اعظمی (۱۳۹۱)	لر و لک	کوهدشت	۳۸۳	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	علوم اجتماعی	۰/۱۹۶	همه افراد (۶۰-۲۰) ساله شهر کوهدشت	رساله ارشد
راد و هاشمی (۱۳۹۱)	کرد	مهاباد	۳۵۶	تصادفی طبقه‌ای	جامعه‌شناسی	۰/۲۳۹	دانشجویان بومی	مقاله پژوهشی
قادرزاده و شفیع‌نیا (۱۳۹۰)	کرد	کردستان	۳۸۵	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	علوم اجتماعی	۰/۳۹۳	زنان ۱۸ تا ۴۵ ساله شهر سنندج	مقاله پژوهشی
هزارجریبی و لهراسی (۱۳۹۰)	نامشخص	نهران	۳۳۴	تصادفی طبقه‌ای	علوم اجتماعی	۰/۴۴۷	دانشگاه علامه	مقاله پژوهشی
ملکی (۱۳۸۶)	فارس	گلستان	۲۰۰	تصادفی	علوم اجتماعی	۰/۲۲۱	شهروندان	مقاله پژوهشی
لهسایی‌زاده، مقدس و تقوی‌نسب (۱۳۸۸)	عرب	اهواز	۳۸۴	خوشه‌ای چندمرحله‌ای و تصادفی	جامعه‌شناسی	۰/۵۱۷	اعراب زن و مرد بین سن ۱۸ تا ۶۵ سال	مقاله پژوهشی
رضایی و احمدلو (۱۳۸۴)	ترک و کرد	تبریز و مهاباد	۶۵۰	تصادفی	علوم اجتماعی	۰/۲۴	جوانان	مقاله پژوهشی

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۳. نوآوری پژوهش

هویت قومی مسئله مهم جامعه ایرانی در عصر حاضر تلقی می‌شود. به این ترتیب با مطالعات داخلی و مرور پیشینه به کمک محققان سازمانی-دانشگاهی و اساتید، تأثیر سرمایه اجتماعی بر هویت قومی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. با توجه به حجم بالای پژوهش؛ عدم انسجام نظری و تجربی یافته و نتایج قابل تعمیم آنها؛ در تحقیق حاضر قصد بر آن است تا با مرور سیستماتیک و ابزار cma2 تأثیر سرمایه اجتماعی بر هویت قومی در ۲۲ سند پژوهش بررسی و اندازه اثر نهایی آن برآورد شود.

۴. چارچوب نظری پژوهش

در این بخش، رابطه و تأثیر سرمایه اجتماعی بر هویت قومی تحلیل شده است.

۴-۱. نظریه سرمایه اجتماعی و هویت قومی

سرمایه اجتماعی با سهیم‌سازی اعتماد و ارزش‌های جمعی و میراث تاریخی میان گروه‌های اجتماعی و فرهنگی رخ می‌دهد (Chris, Ojukwu and Onifade, 2013: 91). طبق ادعای سرمایه اجتماعی، مردم تعامل خود را از طریق اشتراک‌گذاری ارزش‌ها و هنجارها، تنظیم می‌کنند. پیر بورديو با طبقه‌بندی سرمایه به اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نمادین؛ نابرابری را امری ساختاری دانسته است. هر طبقه با داشتن سطحی از سرمایه‌های فوق، به دنبال سلطه نمادین خود بر اقلیت‌هاست. اقلیت‌ها همان گروه‌های دارای سرمایه پایین و طبقه‌های حاشیه‌ای شده از ساختار اجتماعی هستند که باعث فاصله اجتماعی میان آنها می‌شود. گاهی این نابرابری به تنش‌ها و خشونت قومی، مهاجرت اقلیت‌ها و ناآرامی‌های قومی منجر شده است. در صورتی که میزان مشارکت مدنی اقوام در ساختار اجتماعی تقویت شود، از طریق انسجام، اعتماد و تعامل گروهی،

رفتارهای رادیکال قومی کاهش می‌یابد (Reynolds, 2005: 16). به‌زعم هلمز، مرزهای نمادین ناشی از سرمایه اجتماعی به نژادپرستی فرهنگی^۱ منجر می‌شود، نژادپرستی فرهنگی به باورهای اجتماعی و آداب و رسوم در جامعه قومی اشاره دارد که در آن میزان اتحاد، انسجام و سرمایه اجتماعی یک هویت قومی، درصدد غلبه، سلطه و استعمار هویت قومی اقلیت، مهاجر و دارای سرمایه‌های ضعیف است. بر این مبنا، فرضیه نژادپرستی فرهنگی، رنگ، نژاد و هویت قومی سفید را الگوی رایج قومی تلقی کرده (Brondolo et al., 2012: 21) و طبق مدل نظری پیر بردیو به خشونت فرهنگی منجر می‌شود. در جوامع چندقومی و اقلیت قومی، سرمایه اجتماعی در حال فرسایش است. این امر به انزوای اجتماعی، منجر می‌شود، زیرا اعتماد به‌عنوان عاملی چسب‌دهنده، از بین رفته و اقوام همدیگر را طرد می‌کنند (Etzioni, 2001: 80). اسلانر^۲ (۲۰۰۲)، تأکید می‌کند که «خلق سرمایه اجتماعی در جوامع همگن قومی بسیار راحت و حفظ آن در جوامع چندقومی، بسیار دشوار است، افراد در جوامع چندقومی به درون گروه خود اعتماد بیشتری داشته و با افراد متفاوت از خود، کمتر تعامل کرده و به آنها اعتماد می‌کنند». خصلت‌های اجتماعی فرهنگی از جمله تکیه بر باورهای قومی، اعتماد کم، تنش اجتماعی، نابرابری قومی، نابرابری نمادین، خشونت نمادین، انسجام درون قومی - خانوادگی، کنش‌های عاطفی و جمع‌گرایی عمودی از مسائل شایع در جوامع چندقومی است که سرمایه اجتماعی محدود و سنتی دارد (Wilton, 1998: 61). این‌گونه جوامع را تریاندیس، جمع‌گرایی عمودی می‌نامد که با تقسیم گروه خودی و غیر خودی زندگی می‌کنند و به‌شدت بر تعامل درون‌گروهی، سلسله‌مراتب و صمیمیت با گروه خودی در مقابل غریبه تأکید دارند (ذوالفقاری، عشایری و کشاورز، ۱۴۰۱: ۱۴۲).

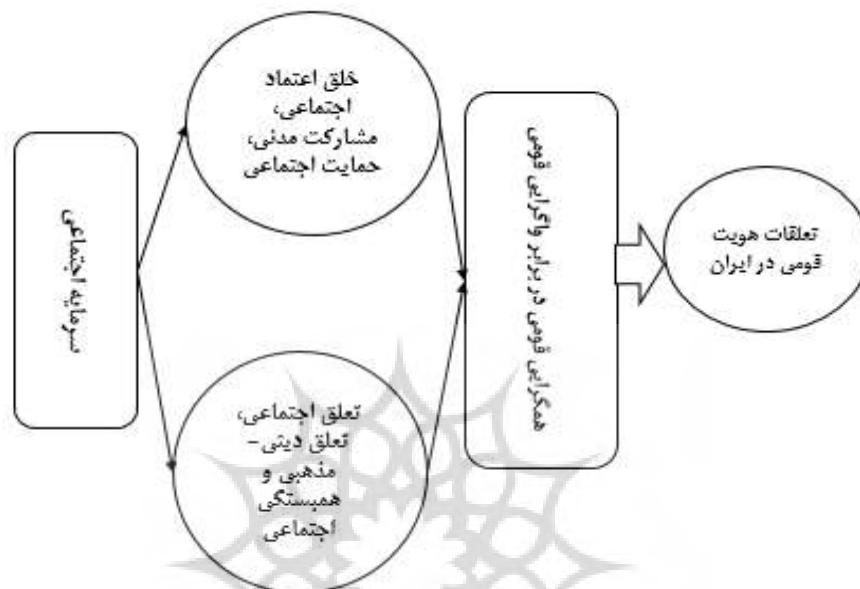
1. Cultural Racism
2. Uslaner

درنهایت می‌توان گفت با کاهش سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت و انسجام ضعیف)، هویت گروهی مورد تهدید واقع شده و از مشارکت مدنی اجتناب می‌شود که این برای جامعه و حفظ ثبات سیاسی بسیار خطرناک است. جوامع چند قومی که سرمایه اجتماعی ضعیفی دارند، به دیگران کمتر اعتماد کرده و منزوی می‌شوند، دوستان کمتری داشته و زمان کمتری برای معاشرت با دوستان و خانواده از هویت قومی دیگر، اختصاص می‌دهند. به این ترتیب پیوندهای بین قومی ضعیف‌تری دارند. درنهایت باید گفت سرمایه اجتماعی (روابط اجتماعی درون گروهی و برون گروهی)، نقش مهمی در هویت قومی ایفا می‌کند.

۲-۴. الگوی نظری پژوهش

با توجه به مباحث فوق و ادبیات نظری؛ الگوی نظری زیر برای مطالعه رابطه بین ساختار سرمایه اجتماعی و تعلقات هویت قومی در ایران ترسیم شده است.

شکل ۱. الگوی نظری پژوهش

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۵. روش تجزیه و تحلیل

در این تحقیق از فراتحلیل کمی بهره گرفته شده است. فراتحلیل برآورد اندازه اثر مطالعات در یک واحد اصلی است که با ارجاع به مقالات منتشره، سال پژوهش، متغیرهای معنادار با وابسته ارزیابی می‌شود. برای دریافت و جمع‌آوری مقالات از سایت نورمگز، سیویلیکا، ایرانداک و مگ‌ایران با کلیدواژه «سرمایه اجتماعی و هویت قومی» در بازه زمانی ۱۳۸۴ الی ۱۴۰۳، با حجم نمونه ۳۹ تحقیق شناسایی و بعد از کنترل از حیث روشی، اعتبار، روایی و یافته‌های علمی، تعداد ۲۲ سند وارد نرم‌افزار شده و اندازه اثر نهایی هر پژوهش و اثر نهایی کل با فرمول فیشر و کوهن برآورد شده است.

۶. یافته‌های پژوهش

یافته‌های تحقیق در دو دسته توصیفی و تحلیلی ارزیابی شده است.

۶-۱. روش توصیفی

۴۵- درصد از پژوهش به روش خوشه‌ای، ۴۰ درصد به روش تصادفی ساده و ۱۵ درصد به روش طبقه‌ای انجام گرفته است.

- جامعه آماری ۷۰ درصد پژوهش شهروندان عمومی؛ ۲۰ درصد دانشجویان؛ ۵ درصد کارکنان سازمان و ۵ درصد خبرگان و کارشناسان تخصصی هستند.

- هویت قومی مورد مطالعه ۳۵ درصد کرد، ۱۵ درصد فارس؛ ۱۵ درصد ترک؛ ۱۵ درصد لر؛ ۱۵ درصد عرب و ۵ درصد مازنی هستند.

- نوع سند پژوهش: ۵۵ درصد مقاله پژوهشی؛ ۴۰ درصد رساله کارشناسی ارشد و ۵ درصد مقاله کنفرانسی است.

۶-۲. روش تحلیلی

۶-۲-۱. تأثیر سرمایه اجتماعی بر هویت قومی

در این بخش، یافته‌های حاصل از فراتحلیل به تفکیک مطالعات ارائه شده است.

- اندازه اثر کل پژوهش

جدول ۲. اندازه اثر مطالعات

گزارش آماری					نویسندگان و سال
Sig	Z	Upper	Lower	Effect Size	
۰/۰۰۰	۱۰/۵۶۱	۰/۱۹۷	۰/۱۳۱	۰/۱۸۵	باقری و همکاران (۱۴۰۱)
۰/۰۰۰	۵/۸۳۶	۰/۲۸۱	۰/۰۷۶	۰/۴۲۰	جهان‌فر و همکاران (۱۴۰۰)
۰/۰۰۰	۳/۰۱۶	۰/۱۸۰	۰/۱۱۲	۰/۳۳۳	صفایی و همکاران (۱۴۰۰)
۰/۰۰۰	۱۰/۹۳۹	۰/۵۷۵	۰/۴۲۷	۰/۵۰۵	باده‌دوست (۱۴۰۱)
۰/۰۰۰	۵/۸۳۶	۰/۲۸۱	۰/۰۷۶	۰/۴۳۶	سلطانی (۱۳۹۹)
۰/۰۰۰	۱۱/۴۱۱	۰/۵۹۵	۰/۴۵۰	۰/۵۲۶	موسوی (۱۳۹۹)
۰/۰۰۰	۸/۰۳۷	۰/۴۰۱	۰/۲۵۱	۰/۶۱۸	باصری و همکاران (۱۳۹۶)
۰/۰۰۰	۴/۴۴۷	۰/۳۳۷	۰/۱۳۵	۰/۲۳۹	مریدیان پیردوستی و اعظم‌آزاده (۱۳۹۶)
۰/۰۰۰	۹/۴۸۵	۰/۵۲۷	۰/۳۶۸	۰/۴۵۱	نامداری (۱۳۹۶)
۰/۰۰۰	۶/۷۵۳	۰/۴۲۰	۰/۲۴۲	۰/۳۳۴	شینیانی و احمدپور (۱۳۹۶)
۰/۰۰۰	۹/۳۸۵	۰/۵۲۸	۰/۳۶۷	۰/۴۵۱	علیزاده اقدم (۱۳۹۳)
۰/۰۰۰	۱۴/۳۳۲	۰/۶۸۸	۰/۵۶۶	۰/۶۳۱	سرور و همکاران (۱۳۹۳)
۰/۰۰۰	۴/۳۸۰	۰/۳۱۴	۰/۱۲۴	۰/۲۲۱	اسکندری (۱۳۹۲)
۰/۰۰۰	۹/۴۲۴	۰/۵۲۷	۰/۳۶۶	۰/۴۵۰	جعفری (۱۳۹۲)
۰/۰۰۰	۳/۸۵۱	۰/۲۹۰	۰/۰۹۷	۰/۱۹۵	محمدی (۱۳۹۱)
۰/۰۰۰	۴/۵۷۹	۰/۳۳۵	۰/۱۳۸	۰/۲۳۹	اعظمی (۱۳۹۱)
۰/۰۰۰	۸/۱۱۸	۰/۴۷۴	۰/۳۰۵	۰/۳۹۳	راد و هاشمی (۱۳۹۱)
۰/۰۰۰	۸/۷۵۰	۰/۵۲۹	۰/۳۵۷	۰/۴۴۷	قادرزاده و شفیعی‌نیا (۱۳۹۰)
۰/۰۰۰	۱۱/۱۷۰	۰/۵۸۷	۰/۴۴۰	۰/۵۱۷	هزارجریبی و لهراسبی (۱۳۹۰)
۰/۰۰۰	۳/۱۵۴	۰/۳۴۹	۰/۰۸۵	۰/۲۲۱	ملکی (۱۳۸۶)
۰/۰۰۰	۸/۱۰۴	۰/۶۷۹	۰/۳۱۵	۰/۵۱۷	لهستانی‌زاده و همکاران (۱۳۸۸)
۰/۰۰۰	۶/۲۲۶	۰/۳۱۱	۰/۱۶۶	۰/۲۴۰	رضایی و احمدلو (۱۳۸۴)

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

نتایج نشان می‌دهد سرمایه اجتماعی در همه پژوهش‌ها تأثیر معناداری بر تعلقات هویت قومی داشته، به این معنا که با افزایش میزان سرمایه اجتماعی، هویت قومی آنها افزایش می‌یابد.

۲-۲-۶. تأثیر کل سرمایه اجتماعی بر تعلقات هویت قومی

جدول ۳. اثر کل سرمایه اجتماعی بر تعلقات هویت قومی

گزارش آماری				
Sig	Z	Upper	Lower	Effect Size
۰/۰۰۰	۳۵/۴۶۸	۰/۴۳۴	۰/۳۹۴	۰/۴۴۲

مأخذ: همان.

مطابق نتایج جدول فوق، سرمایه اجتماعی به‌طور مستقیم بر تعلقات هویت قومی تأثیر داشته و توانسته در ۲۲ سند پژوهشی وارد شده به نرم‌افزار CMA۲ در مجموع ۴۴ درصد از تغییرات آن را تبیین و پیش‌بینی کند.

۳-۲-۶. تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر هویت قومی

جدول ۴. اثر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر تعلقات هویت قومی

گزارش آماری					ابعاد سرمایه اجتماعی
Sig	Z	Upper	Lower	Effect Size	
۰/۰۰۰	-۵/۳۲۷	-۰/۲۶۴	-۰/۱۰۲	-۰/۳۱۰	اعتماد اجتماعی تعمیم‌یافته
۰/۰۰۰	۱۳/۱۵۱	۰/۱۹۳	۰/۰۱۷	۰/۲۲۹	همبستگی اجتماعی
۰/۰۰۰	۴/۰۵۶	۰/۲۰۲	۰/۱۵۲	۰/۱۹۸	حمایت اجتماعی
۰/۰۰۰	-۸/۱۶۲	-۰/۳۷۰	-۰/۲۵۷	-۰/۳۰۰	مشارکت اجتماعی
۰/۰۰۰	۴/۱۲۰	۰/۴۵۲	۰/۱۴۴	۰/۲۸۷	تعلق اجتماعی قومی
۰/۰۰۱	-۱۳/۰۶۳	-۰/۲۷۸	-۰/۱۵۲	-۰/۲۵۵	تعلق دینی

مأخذ: همان.

بر این اساس:

الف) رابطه مثبت و مستقیم:

- بین همبستگی اجتماعی و تعلقات هویت قومی رابطه معناداری وجود داشته و با افزایش همبستگی اجتماعی؛ تعلق به هویت قومی نیز تقویت می‌شود. مقدار ضریب اثر آن برابر با ۰/۲۲۹ است.

- بین تعلق اجتماعی قومی و تعلقات هویت قومی رابطه معناداری وجود داشته و با افزایش تعلق اجتماعی قومی؛ شدت تعلق به هویت قومی نیز بیشتر می‌شود. مقدار ضریب اثر آن برابر با ۰/۲۸۷ است.

- بین حمایت اجتماعی و تعلقات هویت قومی رابطه معناداری وجود داشته و با افزایش حمایت اجتماعی؛ تعلق به هویت قومی افزایش می‌یابد. مقدار ضریب اثر آن برابر با ۰/۱۹۸ است.

(ب) رابطه منفی و معکوس:

- بین مشارکت اجتماعی و تعلقات هویت قومی رابطه معناداری وجود داشته و با افزایش مشارکت اجتماعی؛ از شدت گرایش و تعلق به هویت قومی کاسته می‌شود. مقدار ضریب اثر آن برابر با ۰/۳۰۰- است.

- بین اعتماد اجتماعی تعمیم‌یافته و تعلقات هویت قومی رابطه معناداری وجود داشته و با افزایش اعتماد اجتماعی؛ از شدت وابستگی و تعلق به هویت قومی کاسته می‌شود. مقدار ضریب اثر آن برابر با ۰/۳۱۰- است.

- بین تعلق دینی و تعلقات هویت قومی رابطه معناداری وجود داشته و با افزایش تعلق دینی؛ از شدت تمایل و تعلق به هویت قومی کاسته می‌شود. مقدار ضریب اثر آن برابر با ۰/۲۵۵- است.

۴-۲-۶. تأثیر جنسیت بر تعلقات هویت قومی

جدول ۵. تأثیر جنسیت بر تعلقات هویت قومی

Sig	تصادفی		جنسیت
	Z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۳/۱۴۲	۰/۱۲۲	زنان
۰/۰۰۰	۷/۱۰۲	۰/۱۴۰	مردان
۰/۰۰۰	۳/۹۴۱	۰/۲۸۵	اثر کل

مأخذ: همان.

بین جنسیت و تعلق به هویت قومی رابطه معناداری وجود داشته و مقدار اثر آن برابر با ۰/۲۸۵ است، به لحاظ جنسیت؛ میزان سرمایه اجتماعی در میان مردان با مقدار ضریب ۰/۱۴۰ بیشتر از زنان ۰/۱۲۲ بر هویت قومی آنها تأثیر داشته است.

۵-۲-۶. تأثیر نوع قومیت بر تعلقات هویت قومی

جدول ۶. تأثیر نوع قومیت بر تعلقات هویت قومی

تصادفی			هویت قومی
Sig	Z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۴/۲۶۲	۰/۱۵۸	فارس
۰/۰۰۰	۳/۹۰۳	۰/۲۰۸	ترک
۰/۰۰۰	۶/۶۲۱	۰/۲۶۷	کرد
۰/۰۰۰	۷/۰۵۱	۰/۱۶۰	مازنی
۰/۰۰۰	۱۲/۲۱۳	۰/۲۲۱	لر (لک)
۰/۰۰۰	۵/۴۸۱	۰/۲۵۰	عرب
۰/۰۰۰	۷/۲۰۰	۰/۱۷۲	اثر کل

مأخذ: همان.

بین نوع قومیت و تعلق به هویت قومی رابطه معناداری وجود داشته و مقدار ضریب تأثیر آن ۰/۱۷۲ است. همچنین سرمایه اجتماعی در میان گروهی قومی کرد (۰/۲۶۷) و عرب (۰/۲۵۰) بیشترین تأثیر را در گرایش به هویت قومی داشته است.

۶-۲-۶. تأثیر نوع گروه مورد مطالعه بر تعلقات هویت قومی

جدول ۷. تأثیر نوع گروه مورد مطالعه بر تعلقات هویت قومی

تصادفی			نوع گروه
Sig	Z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۳/۱۶۸	۰/۲۰۲	شهروندان عمومی
۰/۰۰۰	۹/۱۵۲	۰/۱۵۴	دانشجویان
۰/۰۰۰	۲۱/۴۰۲	۰/۱۸۹	کارکنان سازمان
۰/۰۰۰	۷/۱۲۳	۰/۱۴۹	اثر کل

مأخذ: همان.

طبق نتایج جدول، بین نوع گروه مورد مطالعه و تعلق به هویت قومی رابطه معناداری وجود داشته و مقدار اثر آن برابر با ۰/۱۴۹ است. سرمایه اجتماعی در میان شهروندان عمومی (۰/۲۰۲) و کارکنان سازمان (۰/۱۸۹) بیشترین تأثیر را در گرایش به هویت قومی داشته است.

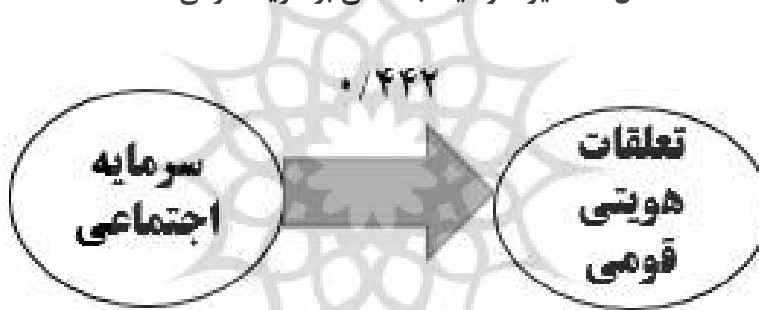
۷. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

سرمایه اجتماعی با وجود سابقه طولانی در تاریخ جوامع انسانی؛ همچنان از پرتکرار و الزامی‌ترین ابزارهای زیست‌جمعی در جهان امروزی به‌ویژه در جامعه چند قومی-چند فرهنگی تلقی می‌شود. این سرمایه به‌مثابه دارایی اجتماعی یک نظام حکمرانی سیاسی از طریق شبکه‌های اجتماعی و مبادله جمعی خلق شده و در اجتماع با تنوع قومی به توسعه‌مداری اجتماعی و کاهش تنش و خشونت‌های قومی ختم می‌شود و از امکان تقابل گروه‌های قومی-مذهبی ممانعت می‌کند. هدف اصلی پژوهش مطالعه تأثیر ساختار سرمایه اجتماعی بر تعلقات هویت قومی در سطح کلان

کشوری است. نتایج نشان می‌دهد که:

با افزایش سرمایه اجتماعی؛ تعلق به هویت قومی نیز تقویت یافته و گروه‌های قومی با همدیگر یکپارچگی، همگرایی و نزدیکی بیشتری پیدا می‌کنند. به طوری که می‌توان این سرمایه اجتماعی را از نوع درون‌گروهی نامید. سرمایه اجتماعی درون‌گروهی میان‌قومی در جامعه بیشتر از سرمایه برون‌گروهی بوده است. مقدار این اثر مثبت و مستقیم است که در شکل زیر ترسیم شده است.

شکل ۲. تأثیر سرمایه اجتماعی بر هویت قومی

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

هرچه سطح سرمایه اجتماعی در میان اقوام و گروه‌های قومی حالتی عمومی و تعمیم‌یافته و برون‌گروهی داشته باشد؛ از انتشار خشونت قومی و تضاد اجتماعی میان آنها کاسته می‌شود. جامعه ایران با ساختاری چندقومی و دارای تکثر فرهنگی - قومی است. در سطح استان‌های کشور، اقوام ایرانی با تکیه بر سرمایه‌های اجتماعی ضمن حفظ امنیت ملی، در مسائل سیاسی، فرهنگی و اجتماعی اعم از درون‌مرزی و برون‌مرزی در مسیر همگرایی، همدلی، همنوایی با هم قرار گرفته‌اند و در سایه تدریج و توسعه ساختار سرمایه اجتماعی در استان‌های کشور؛ اقوام ایرانی دچار انشقاق و تضاد اجتماعی نبوده و به یکپارچگی سیاسی، سرزمینی و انسجام ملی اهمیت

ویژه‌های قائل هستند. زیستن جمعی هر قومی، تابعی از شدت سرمایه اجتماعی آن گروه قومی است که در قالب همیاری، تعاون، دفاع جمعی، همجوشی، ازدواج‌های درون‌گروهی و تعامل اجتماعی و مشارکت، باعث توسعه هویت‌های قومی می‌شود. سرمایه اجتماعی به معنای شبکه‌ای از هنجار، اعتماد، باورها و الگوهای جمعی است که در سطح قومی، به تقویت هویتی قومی و بازتولید آن منجر می‌شود. این نتیجه با یافته‌های پژوهشی باقری، نواح و شجاعی برجویی (۱۴۰۱)؛ جهان‌فر، طالب‌پور و معدنی (۱۴۰۰)؛ جعفری (۱۳۹۲)؛ محمدی (۱۳۹۱)؛ اعظمی (۱۳۹۱)؛ راد و هاشمی (۱۳۹۱)؛ قادرزاده و شفیع‌نیا (۱۳۹۰)؛ هزارجریبی و لهراسبی (۱۳۹۰)؛ ملکی (۱۳۸۶)؛ لهسایی‌زاده، مقدس و تقوی‌نسب (۱۳۸۸) و رضایی و احمدلو (۱۳۸۴) همسو بوده و آنها را نیز تأیید کرده است. همچنین بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و گرایش به هویت قومی رابطه معناداری وجود دارد:

الف) تأثیر مثبت سرمایه اجتماعی بر تعلق به هویت قومی

- با افزایش همبستگی اجتماعی؛ گرایش به هویت قومی افزایش یافته و توانسته ۲۲ درصد از تغییرات تعلق به هویت قومی را تبیین کند.
  - هرچه شدت تعلق اجتماعی قومی بیشتر؛ به همان میزان تعلق به هویت قومی نیز بیشتر می‌شود. تعلق اجتماعی قومی در مدل مسیر پژوهش ۲۸ درصد از تغییرات تعلق به هویت قومی را تبیین کرده است.
  - با افزایش حمایت اجتماعی در میان اقوام؛ تعلق به هویت قومی شدت بیشتری می‌یابد. این متغیر توانسته ۱۹ درصد از تغییرات تعلق به هویت قومی را پیش‌بینی کند.
- به‌طور کلی سه متغیر فوق را تحت عنوان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی درون‌گروهی

می‌توان نامید که در تقویت و تعلق به هویت قومی تأثیر بیشتری داشته است.

ب) تأثیر منفی سرمایه اجتماعی بر تعلق به هویت قومی

- با افزایش مشارکت اجتماعی از شدت گرایش به هویت قومی کاسته می‌شود. متغیر مشارکت اجتماعی توانسته ۳۰- درصد از تغییرات تعلق به هویت قومی را پیش‌بینی کند.

- هرچه شدت اعتماد اجتماعی تعمیم‌یافته بین گروه‌های قومی بیشتر شده، از شدت تعلق به هویت قومی کاسته شده و توانسته ۳۱- درصد از تغییرات تعلق به هویت قومی را پیش‌بینی کند.

- هرچه شدت تعلق و گرایش به دین بیشتر باشد، از شدت گرایش به هویت قومی کاسته می‌شود. متغیر تعلق دینی توانسته ۲۵- درصد از تغییرات تعلق به هویت قومی را پیش‌بینی کند.

درنهایت مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی؛ اعتماد اجتماعی تعمیم‌یافته و تعلق دینی را می‌توان تحت عنوان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی برون‌گروهی نامید که از شدت تعلق به هویت قومی کاسته و بس‌ترهای تعلق فراقومی، میان‌قومی و ملی را تقویت کرده است.

شکل ۳. رابطه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و تعلقات هویت قومی

مأخذ: همان.

بر این اساس، سرمایه اجتماعی درون گروهی در سطح قومی، باعث تقویت هویت قومی افراد شده و به جای تفرق و پراکندگی؛ آنها را در کنار هم نگه می‌دارد. این امر با سیاستگذاری سیاسی و فرهنگی می‌تواند در کارآفرینی قومی؛ دفاع از مرزهای سرزمینی و تولید تعصب فرهنگی-اجتماعی، مؤثر واقع شده و به جای تضاد اجتماعی؛ به تقویت امنیت عمومی در ساختار جغرافیایی ایران منجر شود. می‌توان گفت این یافته با نتایج پژوهشی صفایی، بهیان و جهان‌بخش (۱۴۰۰)؛ باده‌دوست (۱۴۰۰)؛ سلطانی (۱۳۹۹)؛ موسوی (۱۳۹۹)؛ باصری، عباسیان و کریمی (۱۳۹۶)؛ مریدیان پیردوستی و اعظم‌آزاده (۱۳۹۶)؛ نامداری (۱۳۹۶)؛ شیانی و احمدپور (۱۳۹۶)؛ علیزاده اقدم و همکاران (۱۳۹۳)؛ سرور، موسوی و باقری کشکولی (۱۳۹۳) و اسکندری (۱۳۹۲) همسو بوده و آنها را تأیید می‌کند.

به‌طوری‌که بسترهای همگرایی و تعامل قومی با ساختار حکمرانی سیاسی حفظ و تقویت شود. درنهایت سرمایه اجتماعی با خلق تعهد اجتماعی، عصبیت قومی، ارزش‌های مشترک، انسجام، تعلق اجتماعی و اعتماد اجتماعی باعث گرایش آنها به پیوندها و همبستگی قومی شده و از گرایش به اعتماد تعمیم‌یافته و سرمایه اجتماعی فراقومی ممانعت کند. مطابق نتایج این پژوهش؛ در جامعه ایران؛ هویت و انسجام قومی؛ خطری برای امنیت ملی و عمومی ایجاد نمی‌کند، از مهم‌ترین دلیل آن عبور جامعه ایران از امر قومی به امر قومی سیاسی (سرمایه اجتماعی برون‌گروهی) است و شراکت اقوام ایرانی در نمادهای فرهنگی و ارزشی جامعه از جمله دفاع مقدس، انقلاب اسلامی و توسعه مشترک آن است که شرایط منازعه، تنش و خشونت سیاسی-قومی را به شدت پایین آورده است.

منابع و مأخذ

۱. اسکندری، سعید (۱۳۹۲). «مطالعه تطبیقی سرمایه اجتماعی و هویت اجتماعی (ملی) در بین محلات شهر ارسنجان»، رساله کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم اجتماعی.
۲. اعظمی، گودرز (۱۳۹۱). «بررسی تطبیقی رابطه سرمایه اجتماعی با هویت اجتماعی دو قوم لک و لر در شهر کوه‌دشت»، رساله کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز.
۳. امیری شیراز، منوچهر، علی‌اصغر عباسی و علی رحمانی (۱۴۰۰). «بررسی رابطه بین احساس امنیت اجتماعی و اعتماد اجتماعی»، فصلنامه خانواده و بهدشت، ۳ (۲۷).
۴. باده‌دوست، زهره (۱۴۰۱). «بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی، سرمایه اجتماعی و احساس محرومیت نسبی بر هویت قومی (مطالعه موردی: شهر اسلام‌آباد غرب)»، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام‌نور استان کردستان.
۵. باصری، احمد، شیرزاد عباسیان و بهروز کریمی (۱۳۹۶). «رابطه بین سرمایه اجتماعی و همگرایی قومیتی در استان آذربایجان غربی»، فصلنامه مدیریت بحران، ۹ (۳۴).
۶. باقری، معصومه، عبدالرضا نواح و حدیث شجاعی برجویی (۱۴۰۱). «الگوسازی ساختاری عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی تأثیرگذار بر هم‌گرایی بین‌قومی در شهر اهواز»، فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، ۱۱ (۳۸).
۷. بیدل، پری‌ناز و علی‌اکبر محمودزاده (۱۳۹۱). «بررسی میزان تعلق اجتماعی مردم به جامعه ایران و رابطه آن با اعتماد اجتماعی و فردگرایی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ۵ (۲).
۸. جعفرزاده، فروزنده و حسین حیدری (۱۳۹۶). «فرا تحلیل رابطه هویت ملی و هویت قومی در ایران»، فصلنامه راهبرد اجتماعی-فرهنگی، ۳ (۱۱).
۹. جعفری، حسین (۱۳۹۲). «بررسی سرمایه اجتماعی با هویت قومی و هویت ملی (مطالعه موردی: ترکمن‌های استان گلستان)»، رساله کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه گیلان.

۱۰. جهان‌فر، رضا، اکبر طالب‌پور و جواد معدنی (۱۴۰۰). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر هویت قومی کارکنان وظیفه در ایران»، *پدافند غیرعامل و امنیت*، ۳۶ (۹).
۱۱. خوش‌فر، غلامرضا و شهربانو میرزاخانی (۱۳۹۵). «رابطه بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی با سطح توسعه‌یافتگی (مورد مطالعه: استان گلستان)»، *دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی*، ۲ (۳).
۱۲. ذوالفقاری، اکبر، طاها عشایری و امراله کشاورز (۱۴۰۱). «پیمایش جامعه‌شناختی فاصله اجتماعی بین‌قومی در دانشجویان (مورد مطالعه: دانشگاه کاشان)»، *فصلنامه رفاه توسعه اجتماعی*، ۵۱ (۱۳).
۱۳. راد، فیروز و رشید هاشمی (۱۳۹۱). «عوامل اجتماعی مرتبط با گرایش به هویت قومی در میان دانشجویان»، *مطالعات علوم اجتماعی ایران*، ۳۲ (۹).
۱۴. رضایی، احمد و حبیب احمدلو (۱۳۸۴). «نقش سرمایه اجتماعی در روابط بین‌قومی و هویت ملی (بررسی جوانان تبریز و مهاباد)»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۲۴ (۲۸).
۱۵. سرور، رحیم، میرنجف موسوی و علی باقری کشکولی (۱۳۹۳). «تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و احساس همگرایی قومی در شهر ارومیه (مطالعه موردی: قوم کرد و ترک)»، *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱ (۲۵).
۱۶. سلطانی، مسلم (۱۳۹۹). «عوامل مؤثر بر هویت قومی در بین مردم عرب ساکن شهر اهواز»، رساله کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی.
۱۷. شیانی، ملیحه و خسرو احمدپور (۱۳۹۶). «رابطه بین سرمایه اجتماعی و هویت اجتماعی بین شهروندان رشت»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ۱۷ (۶۶).
۱۸. صفایی، عزت‌اله، شاهپور بهیان و اسماعیل جهان‌بخش (۱۴۰۰). «بررسی جامعه‌شناختی نقش عوامل سیاسی و اجتماعی (طرح‌واره‌های قومیتی) مؤثر بر ایجاد همگرایی قومی در میان گروه‌های قومی ساکن شهر اهواز»، *نشریه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۴ (۱۶).
۱۹. عشایری، طاها و طاهره جهان‌پرور (۱۴۰۰). «تحلیل ساختار طایفه‌ای برکنش انتخاباتی در جمهوری اسلامی ایران»، *دو فصلنامه دانش سیاسی*، ۱۷ (۲).

۲۰. علیزاده اقدم، محمدباقر (۱۳۹۳). «بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی با میزان هویت قومی»، دانش انتظامی آذربایجان شرقی، ۱۴ (۴).
۲۱. قادرزاده، امید و عباس شفیعینیا (۱۳۹۰). «تأثیر ساختار اجتماعی آموزش بر قوم‌گرایی دانشجویان»، فصلنامه علوم اجتماعی، ۱ (۵۹).
۲۲. قبادی، خسرو (۱۴۰۲). «ابعاد چهارگانه هویت ایرانی در سند دانشگاه اسلامی»، فصلنامه مطالعات ملی، ۲۴ (۳).
۲۳. لهستانی‌زاده، عبدالعلی، علی‌اصغر مقدس و سیدمجتبی تقوی‌نسب (۱۳۸۸). «بررسی عوامل داخلی مؤثر بر هویت قومی و هویت ملی در میان اعراب شهرستان اهواز»، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، دوره ۲۰، ش ۱، پیاپی ۳۳.
۲۴. محمدی، حسین (۱۳۹۱). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با انسجام هویت قومی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه کردستان و پیام‌نور سنندج)»، رساله کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اقتصادی دانشگاه شیراز.
۲۵. مریدیان پیردوستی، طیبیه و منصوره اعظم‌آزاده (۱۳۹۶). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و هویت اجتماعی (مورد مطالعه: قوم لک شهر نورآباد لرستان در سال ۱۳۹۵)»، رساله کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا (س).
۲۶. مسعودنیا، حسین، راضیه مهربابی و ناهید کیانی (۱۳۹۳). «بررسی رابطه هویت ملی و قومی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه تهران)»، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی، ۳ (۲).
۲۷. ملکی، حمید (۱۳۸۶). «همبستگی اجتماعی در گروه‌های قومی (مطالعه موردی: استان گلستان)»، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۰ (۳۵).
۲۸. موسوی، سیدصدرالدین (۱۳۹۹). «بررسی عوامل مؤثر بر هویت قومی مردم فارس و مردم عرب (مورد مطالعه: فارس و عرب)»، رساله کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزش عالی سبز، دانشکده علوم انسانی.
۲۹. میرزائی، حسینعلی (۱۳۸۸). «بررسی تحلیلی هویت قومی و ملی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی ایران

و عوامل مؤثر بر آن»، رساله دکتری دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.

۳۰. نامداری، مهرداد (۱۳۹۶). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی با هویت ملی و قومی در بین شهروندان

شهر نورآباد دلفان»، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد.

۳۱. هزارجریبی، جعفر و سعید لهراسبی (۱۳۹۰). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با میزان هویت جمعی»،

فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۲ (۲).

32. Brehm, J. and W. Rahn (1997). "Individual-level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital", *American Journal of Political Science* 41 (3).
33. Brondolo, Elizabeth, Madeline Libretti, Luis Rivera and Katrina M. Walsemann (2012). "Racism and Social Capital: The Implications for Social and Physical Well-Being", *Journal of Social Issues*, Vol. 68, No. 2.
34. Chris, C. Ojukwu and C.A. Onifade (2013). "Social Capital, Indigeneity and Identity Politics: The Jos Crisis in Perspective", *International Scholars Journals*, Vol. 7 (7).
35. Etzioni, Amitai (2001). "Is Bowling Together Sociologically Lite?", *Contemporary Sociology*, 30 (3).
36. Husen. N.A., K.L. Tim and H.A.S. Khalid (2017). "Social Capital and Agricultural Technology Adoption Among Ethiopian Farmers", *American Journal of Rural Development*, 5(3).
37. Portes, A. (2000). "The Two Meanings of Social Capital", *Sociological Forum*, 15 (1).
38. Portes, A. and P. Landolt (1996). "Unsolved Mysteries: The Toqueville Files II – The Downside of Social Capital", *The American Prospect* 7 (26).
39. Putnam, R.D. (1993). "The Prosperous Community: Social Capital and Public Life", *The American Prospect*, 4 (13).
40. Reynolds, Tracey (2005). Editorial Introduction: "Young People, Social Capital and Ethnic Identity", Published Online: 01 Dec 200 <https://doi.org/10.1080/01419870903325644>
41. Uslaner, E. (2002). *The Moral Foundations of Trust*, Cambridge, Cambridge University Press
42. Vaughan, S. Sanders and T. Crossley (2014). "Bridging the Gap: The roles of Social Capital and Ethnicity in Medical Student Achievement", *Medical Education*, 49 (1). <https://doi.org/10.1111/medu.12597>

43. Westlund, H. and F. Adam (2010). "Social Capital and Economic Performance: A Meta-analysis of 65 Studies", *European Planning Studies*, 18 (6). DOI: <https://doi.org/10.1080/09654311003701431>
44. Widmalm, S. (2005). "The Unity of Bonding Social Capital", *Journal of Civil Society*, 1 (1), <https://doi.org/10.1080/17448680500210680>
45. Wilton, R.D. (1998). "The Constitution of Difference: Space and Psyche in Landscapes of Exclusion", *Geoforum* 29 (2).

